

Курсот на денарот не е виновен за слабиот извоз

Што кажува теоријата?

Повремено во нашата јавност може да се слушне дека курсот на денарот е преценет и тој е кочница за зголемувањето на извозот. Се сугерира девалвација на денарот која би го стимулирала извозот. Тоа е типичен пример од учебниците по макроекономија за мала отворена економија во која постои висока еластичност на извозот и увозот кон промените на реалниот ефективен курс (РЕК). Депресијацијата на РЕК на домашната валута ја зголемува конкурентноста на домашното производство на извозните пазари, а ја намалува конкурентноста на увозните стоки на домашниот пазар. Со други зборови, домашното производство станува поевтино на странските пазари, а увозните стоки изразени во домашна валута поскапуваат на домашниот пазар. Затоа, доаѓа до пораст на извозот и намалување на увозот, односно се намалува дефицитот во надворешно-трговската размена. Истото, но во спротивна насока се случува кога РЕК апресира. Оваа логика, претставува основа на сите економски модели на отворена економија и активно се користи од економската политика.

Република Македонија е мала отворена економија во која увозот во последните пет години се движи меѓу 40% и 60% од БДП, а извозот меѓу 30% и 45% од БДП. Дали во македонската економија постои силна врска помеѓу извозот и увозот и реалниот ефективен курс на денарот? Одговорот на ова прашање е особено значаен за економската политика на земјата бидејќи овозможува предвидување на ефектите од политиката на курсот врз платниот биланс и економскиот раст на земјата.

Што покажуваат анализите?

Меѓународната ценовна конкурентност на денарот мерена преку РЕК (дефлациониран со индексот на трошоци на живот) останала иста во периодот 1994-2000 година, односно денарот апресирал за само 0.7%. Најголема апресијација е забележана во однос на валутите на земјите од ЕУ од 10%, а во однос на земјите кандидати за членство во ЕУ, земјите од поранешна Југославија и земјите од Западниот Балкан, денарот регистрирал депресијација од 16%, 7% и 8% соодветно.

Динамички гледано, во првите две години, РЕК на денарот апресирал за 30%, а по неговата еднократна девалвација во јули 1997 година, започнува повратувањето на ценовната конкурентност на македонската економија. Причината за ваквите движења лежи во трендот на релативните индекси на трошоци на живот на Република Македонија во однос на трговските партнери. Првите две години (1994 и 1995) беа период на смирување на хиперинфлацијата во Република Македонија која беше карактеристична за претстабилизациониот период. Сепак, и покрај смирувачкиот тренд индексот на трошоци на живот сèуште беше значително висок (128% во 1994, и 15.7% во 1995 година). Вака високата инфлација комбинирани со фиксниот курс на

денарот во однос на германската марка очекувано доведоа до 30 процентно намалување на ценовната конкурентност во првите две години. Од 1996 година, инфлацијата се спушти на нивото на развиените економии, а тоа беше добра основа девалвацијата од 16% во 1997 година да ја поврати ценовната конкурентност на економијата. Македонија постигна подобар успех во борбата со инфлацијата споредено со земјите кандидати за членство во ЕУ, поради што во периодот од август 1997 година до декември 2000 година, РЕК на денарот во однос на валутите на овие земји континуирано депресираше, подобрувајќи ја ценовната конкурентност на македонската економија.

Доколку постои корелација помеѓу надворешно-трговската размена на македонската економија и РЕК на денарот, логично би било извозот и увозот да го следат истиот тренд. Меѓутоа, тоа воопшто не е случај. Коефициентот на корелација помеѓу РЕК и извозот е прилично низок (0.398) од што може да се заклучи дека постои многу слаба корелација помеѓу овие две појави. Според овој резултат само 39.8% од промените на извозот може да се објаснат со движењето на РЕК на денарот, додека поголемиот дел од нив се последица на влијанието на други фактори. Слични резултати се добиваат и за увозот кој има коефициент на корелација од 0.374.

Зошто е тоа така?

Македонската надворешно-трговска размена се карактеризира со многу ригидна стоковна структура, односно исклучително слаба производна диверсификација. Во извозот, 50% отпаѓа на лон работите од текстилната и челичната индустрија, а уште 20% до 30% сочинуваат производи со ниска фаза на обработка како што се: тутунот, виното, зеленчукот, јагнешкото месо, оловото, цинкот, фероникелот и феросилициумот. Од друга страна, најголем дел од производите кои ги увезува македонската економија воопшто не се произведуваат во нашата земја, а тоа се суровата нафта, машините и опремата, автомобилите, суровините за индустријата, трајните потрошни добра за домаќинствата и некои прехранбени производи.

Поради малиот домашен пазар македонската индустрија е извозно ориентирана, а истовремено високо зависна од увозни суровини. Оттука, постои еден затворен круг во кој екстерната побарувачка генерира раст на домашното производство, кое од своја страна креира висока побарувачка за увозни суровини и енергија. Притоа, екстерната побарувачка главно е определена од конјунктурата на пазарите на нашите трговски партнери. Македонските извозници поради малиот пазар немаат друг избор освен да извезуваат по секоја цена. Кога на ова ќе се додадат непостоењето на квалитетен менаџмент и маркетинг во македонската индустрија јасно е дека извозниците се наоѓаат во инфериорна положба во која ги прифаќаат условите на екстерниот купувач. Поради сето ова, не постои корелација помеѓу РЕК на денарот и извозот односно увозот.

Промените во РЕК на денарот единствено се одразуваат врз профитабилноста на извозниците. Во услови на апресијација на РЕК доаѓа до намалување на профитабилноста, додека депресијацијата на РЕК има поволно влијание врз профитабилноста. Меѓутоа, влијанието на РЕК на денарот е сосема спротивно кај увозниците. Депресијацијата на РЕК на

денарот значи поголеми инпутни трошоци односно намалување на профитабилноста.

Анализата на курсот на денарот и неговото влијание врз надворешно-трговската размена наметнува две констатации:

- 1. На макро ниво, поради неосигурувањето на корелација помеѓу извозот и увозот и РЕК на денарот, економската политика нема простор за користење на политиката на реалниот курс на денарот како средство за управување со платниот биланс;*
- 2. На микро ниво, профитабилноста на компаниите со значителна надворешно-трговска размена е високо зависна од промените на РЕК на денарот. Тој факт дојдот со предвидувањата за цените на светските пазари може да се користи за деловно планирање и оценка на кредитната способност на компаниите*

Коефициенти на корелација помеѓу РЕК и десезонираните извоз и увоз

	Извоз	Увоз
Вкупно	0.398	0.374
ЕУ	0.407	0.134
Земји кандидати	-0.695	-0.387
Поранешни ЈУ	0.248	0.195
Поранешни СССР	-0.431	0.173